

**FARKLI SOSYO EKONOMİK DÜZEYLERDE VE FARKLI
KÜLTÜRLERDE YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİLİŞSEL GELİŞİME
YÖNELİK İNCELENMESİ VE EĞİTİMSEL ÖNEMİ**

Yrd.Doç.Dr. Müzeyyen SEVİNÇ*

21. Yüzyıla girmeye hazırlandığımız şu yıllarda dünyamızda küreleşmeye ve her alanda ortak bir standart tutturmaya doğru bir gidiş görülmektedir. Bu doğrultuda uluslar arası sosyo-ekonomik ve eğitim farkları en aza indirilmek ve ulusların birbirleriyle bilgi alışverişine girebilmeleri ve her düzeyde iletişimde bulunabilmeleri için zemin hazırlamak gerekmektedir.

Sosyal ve psikolojik aladaki bilimsel çalışmalarımız ve bu anlayışa paralel olarak kültürler arası arayı kapatacak faktörleri saptamak ve aradaki köprüleri belirlemek yolunda gelişmelidir. Kültürler arası karşılaştırmalı araştırmalar burada bu farklılıkları ortaya çıkarması yönünden önem kazanmaktadır. Bu bağlamda sorgulamak isteyeceğimiz noktalar şunlardır: bütün toplumlar için aynı olan genel sosyalleşme faktörleri olan, yetişkin ile çocuk, çocuk ile çocuk arasında görülen duygu-düşünce iletişimi, direnme ve çevreyle olan ilişkiler-eğitimsel ve kültürel bağlamda toplumlar arası ne gibi farklılıklar gösteriyor.

Piaget, 1966 yayınlarında kültürler arası karşılaştırmalı araştırmaların önemi üzerinde durmuş, ve bu tip çalışmaların biyolojik ve zihinsel gelişimin sosyal ve kültürel etkilerden ayırt edilebilmesi için gerekli olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Piaget'in (1968) işlemsel zeka gelişiminde birbirini içeren, değişmez ve belirli bir sıra izleyen gelişme evreleri biyolojik faktörleri içerip, kültürel etkenler olarak kabul edilen eğitim, okur yazarlık, kültürün dil ile aktarılması ve uyarıcı çevrenin oynadığı rol hakkında bilgi vermemektedir.

Acaba batı kültüründe görülen mantıksal-matematiksel işlem evreleri bütün kültürlerde aynı şekilde ortaya çıkmakta mıdır? Eğer aksini gösteren bulgular elde ediliyorsa bunlara yol açan faktörler nelerdir? İşte bu gibi soruların cevapları değişiklerimiz kültür faktörleri kontrol edebildiğimiz çalışmalarla alınacaktır.

Piaget rasyonalist (akılcı) bir bilim adamı olarak zihinsel gelişimi çocukların mantıksal- matematiksel yapılarında ortaya çıkan değişimler olarak kabul eder. İşlemsel değişimlerin ortaya çıktığı her evre, çocuğun belirli gelişim görevlerini yerine getirebilme becerisine imkan verir. Evreler arası değişimler niteliksel (qualitative) olarak mantıksal yapılar (logical structures) sergiler. Piaget'ye göre bu gelişme dizisi değişmez ve evrenseldir; korunum kavramı ise temel ilkesidir. Batı kültürü çevresinde yapılan araştırmalar Piaget'nin varsayımlarını doğrulamıştır. Bu bulguların takiben farklı kültürlerde yapılan araştırmalar ise zihinsel gelişme seyrinin batılı çocuklardan alman korunum ülkesinin ortaya çıkış yaşının üstünde oluşu gelişim bilimcilerine bazı açıklamalar getirme gereği ortaya koymuştur. Bu tutarsızlıklar yine Piaget tarafından sosyal faktörlerin farklı oluşundan kaynaklandığı görüşüne bağlanmıştır. Piaget kendi önerilerinde korunum çalışmalarının farklı kültürlerde incelenmesi gereğini vurgulamıştır.

* Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi öğretmenliği Bölümü Öğretim Üyesi

Piaget'in yaklaşımını takiben tarihsel-kültürel yaklaşım da kavram gelişimi çalışmalarına yeni bir boyut kazanmıştır. Zihinsel gelişim kültürel ve sosyal çevreden ayrı düşünülemez. Burada, çevre ile baş edebilmek için belirli sosyal çevreye ait grubun yarattığı soyut ve somut araçlar (dil, düşünce ve enstrümanla) ve bunların nesilden nesle aktarılması sonucu kültürel ortama belirlemektir. Bruner (1971), kişinin sosyalleşmesini ve sosyal değerlerini zihinsel gelişim için önemli görmektedir. Bilişsel gelişim, çocuk yetiştirme yöntemleri, din ve kültürün içerdiği sosyal değerler, alışkanlıklar, okur yazarlık, belirli dilin özellikleri, dile hakimiyet, birden çok dilin konuşulması ve yaşam koşulları ışığı altında incelenmeliydi. Bruner'e, göre karmaşık yaşantı deneyimleri kişiye problem çözme becerilerini kazandırır. Çevrenin uyuncu zenginliği aktif deneyimler problem çözme sürecini başlatır. Buna bağlı olarak, kişi, potansiyel olarak kendinde var olan yapı geliştirme kapasitesini artırır. Bu durum bir nevi zorunlu uyum sağlamaktır.

Bruner koronum ilkesinin ortaya çıkışı yaşını bir zeka göstergesi olarak almamakta, bunu katı kültürünün ve eğitim sisteminin bir sonucu olduğu görüşünü savunmaktadır. Bruner, "batı tipi bilişsel gelişimin" temelinde yatan en önemli faktörün kişinin bağımlı olduğu durumdan soyutlanmasını (decontextualization) ve olaylara bir bakış açısı geliştirmesini göstermektedir. Batı kültüründe bu durumu ortaya çıkaran ve kişiye biliş üstü (metacognition) görüş olanağı kazandıran ara faktörleri şöyle belirleyebiliriz: algılama, durum hakkında konuşma, okula gitme, okur-yazarlık, tümevarım yaklaşımı içeren klasik eğitim, problem çözme becerileri, sembolik oyun, geometrik şekillerle ve renklerle sınıflandırma, birden fazla dilde iletişim kurabilme becerileri. Bu faktörler bireyi duygularından, yüzeysel algılarından, içinde bulunduğu çevre bağlanımdan, nesnelere ve sözcüklerden bağımsız kılmakta ve düşünceye esneklik kazandırmaktadır. Aynı zamanda bu deneyimler bireyin zihinsel işlemlerinde tersine dönüştürme, nesnelere özdeşliği, bir şey eklenip çıkarılmadığı takdirde ayrı kalma özelliği gibi koronum ilkesinin gerekliliğinin yapısını hazırlar.

Bilişsel gelişimin farklı kültürlerde farklı gelişme hızı göstermesi birçok araştırmalarla kanıtlanmıştır. Goldschmidt ve diğerlerinin (1973) 7 ülke (Avustralya, Yeni Zelanda, İngiltere, Amerika, Uganda, Hollanda, Polonya) çocuklarıyla yaptıkları araştırmalardan alınan sonuçlar dikkati çekmektedir. Bu değişik kültürlerde büyüyen çocuklardan elde edilen koronum bulguları gelişim evrelerinin aynı sırayı izlemelerine rağmen gelişim hızı bakımından farklılıklar göstermektedir. Diğer araştırmalar da buna benzer bulgular vermekle beraber çok az sayıda çalışmalar görülen farklılıktan açıklayıcı mahiyettedir. Bunlar arasında çalışmalar: okul deneyimi-Goodnow 1962, ekolojik kültür-Berry 1976, sosyo ekonomik düzey- Lloyd 1971, kentleşme -Peluffo 1964, faktörlerini kontrol edip kavram gelişmelerine ışık tutmuştur.

Berry, (1976) çalışmalarında Batı Afrika, Eskimo ve Yeni Zelanda'da ilkel kavimlerin mekan kavramını erken yaşlarda geliştirdiklerini, Price-Williams ve diğerlerinin (1969) Meksika'da çömlekçi çocuklarının ağırlık, hacim, ve nicelik kavramlarını geliştirmede diğer meslekten olan kişilerin çocuklarıyla karşılaştırıldığında daha ileri olduklarını görmüşlerdir. Cole ve diğerleri (1971) çalışmalarında zihinsel gelişiminde belirli kavramların belirli kültürlerde hangi bağlamda geliştikleri üzerinde durmuşlardır. Buna göre Afrika Kpell'de gündelik kullanılan kaplarla ölçülen pirinç ve tahıl ölçme deneyimleriyle ağırlık, hacim ve nicelik kavramlarının daha erken yaşta ortaya çıktığını fakat bu ölçümlerin kültürel

alışkanlıklardan soyutlandığında aynı sonuçlara varılmadığını görmüşlerdir. Brezilya'da yapılan başka bir araştırmada sosyo ekonomik düzeyi düşük kesimden gelen çocukların oldukça karmaşık aritmetik işlemlerini gündelik hayatta çözebildikleri halde örneğin, bir Hindistan cevizi 35 lira ise 10 tane alıyorum, ne kadar para vereceğim diye sorulduğunda kolayca çözüme giderlerken klasik okul düzeyinde klasik okul düzeyinde buna benzer işlemleri ($35 \times 10 = ?$) çözmekte zorlanmışlardır. Çocuklar gerçek hayatta sağduyu ile (common sense) özel olarak problemleri çözerken, bunu cebirsel ifadeye dönüştürdüğümüzde başarısız olmaktadır. Cole ve diğerleri (1971) çalışmalarında okur yazarlığın, hatırlama, sıralama ve sınıflama davranışlarında önemli bir rol oynadığını saptamışlardır. Bervida (1978), okur-yazarlığı nesnel bir özelliği olduğunu ve anlamı soyutladığını ileri sürer. Kişi konuşmayı sadece bazı anlam ve niyetleri iletmenin ötesinde cümlelerin kendi içinde bir yapısı ve bütünlüğü olduğunu idrak eder ve bu sistem içinde düşünmeye kendini zorlar.

Scribner ve Cole (1981) okul deneyiminin bilişsel gelişimdeki etkisini sorulan soruların niteliği yönünden de önemli görmektedir. Eğitimde, neden öyle düşünüyorsun, nasıl, niçin, başka türlü olur mu gibi düşünceyi ve davranışı irdeleyen yaklaşım kişiye kendininki dışında başka düşüncelerin olabileceğini fark ettirir ve giderek biliş ötesi tutum (metacognition) kazandırır. Dil becerisi kazanmak, kavramları geliştikleri ortam bağlamından soyutlamakta önemli faktördür. Yazılı dil ise bu özelliği daha da pekiştirmektedir.

Ele aldığımız bu ara faktörler arasında sosyal değerler ve beklentiler de çocukların kendilerini ifade etmede ve verdikleri cevaplarda kararsız veya ısrarlı davranışlarında etken olabilmektedir. Araştırmalarda deneyici tarafından yapılan öneriler ve sorgulamalar tenkit olarak alındığı için cevaplan değiştirme davranışlarına rastlanmaktadır. Ghuman (1978), (1982) Puncabi Aden'de Müslüman ülke çocuklarıyla yapılan araştırmada üst üste sorulan irdeleme sorularının çocukların verdikleri cevapları değiştirmelerine yol açmıştır.

Özetleyecek olursak bu tür kültürlerarası araştırmalardan elde edebildiğimiz bulguların ışığı altında etken olan sosyal ve kültür öğelerini saptayabiliriz. Söz konusu olan bu farklılıkları kontrol edebildiğimiz oranda eğitimde ve teknolojiye dünya uluslarıyla ortak bir çizgiye gelebilmemiz ve işlevsel bir standarda erişebilmemiz mümkün olacaktır.

Küresel yaşamda güvenli, yaratıcı, sistemli düşünen, çözüm getiren, rekabete açık, kontrollü, araştırmacı, iletişimde güçlü, empatik, paylaşımcı, başarılı, kendine ve başkalarına saygılı bireylerin yetiştirmeye doğru bir gidiş görülmektedir. Bu doğrultuda uluslar arası sosyo-ekonomik ve eğitim farkları en aza indirilmek ve ulusların birbirleriyle bilgi alışverişine girebilmeleri ve her düzeyde iletişimde bulunabilmeleri için zemin hazırlamak gerekmektedir.

Bu araştırma bulgularından edindiğimiz bilgilerin bizleri eğitim alanında şu şekilde yönlendirmesi bekleyebiliriz: Okul öncesi eğitimden başlayarak dikkat edeceğimiz hususların çocuklara gerçek yaşam içinde niteliksel ve çeşitli deneyimler kazandırmak, sembolik oyuna önem vermek, gözlem yaptırmak, algılanan benzerlik ve farklılıkların sistematik şekilde eşleştirme, kıyaslama, sıralama, sınıflandırma yoluyla matematiksel soyutlamaya yardımcı olmak ve yine bu çalışmalarda dil gelişimi üzerinde önemle durmak olduğunu belirtiriz.

KAYNAKLAR

- Berry, J.W (1976) Human Ecology and Cognitive Style Beverly Hills.Cal.Sage
- Bruner.J.S. and Kennedy (1966) On Multiple Ordering. In J.Bruner, R.Oliver and P.Greenfield (eds) Studies in Cognitive Growth New York : Wiley.
- Bruner,J.S. (1971) The perfectability of the intellect Desai, M.R (Ed) Essays on Modernization of Underdeveloped Societies. Vol.1 Bombay
- Cole et al (1971) The Cultural Context of Learning and Thinking New York : Basic Books
- Ghuman, P. (1978) "Nature of Intellectual Development of Puncabi Children" International Journal of Psychology 13-14, 281-294
- Ghuman, P. (1971) An Evaluation of Piaget's Theory from a Cross-Cultural Perspective In S. Modgil, C. Modgil (eds) J.Piaget : Consensus and Contraversy New York Holt, Rinehart and Winston
- Goldschmit, J.J. (1962) "Cross-Cultural Investigation of Conservation" Journal of Cross-Cultural Psychology 4,75-88
- Goodnow, J.J. (1962) "A test of millieu effects with some Piaget's tanks". Psychological Monographs, 76
- Lloyd, B.B (1971) "The Intellectual Development of Jaruba Children : a re-examination". Journal of Cross-Cultural Psychology 2, 29-38
- Peluffo, (1964) "Culture and Cognitive Problems" International Journal of Psychology 2, 167-198
- Piaget, J. (1966) "Necessite et Signification de Recherches Comparatives en Psychologie Genetique International" Journal of Psychology 1, 1-13
- Piaget, J. (1968) Structuralism London, Routledge and Kegan Paul
- Price-Williams, D. (1969) Skill and Conversation : A study of Pottery-making children Development Psychology 1, 769
- Scribner, S. and Cole, M. (1981) The Psychology of Literacy Cambridge, Mass : Harvard University Press